

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ

UNDERSTANDING THE EVOLUTION OF HUMAN RIGHTS IN CONTEXT LEGAL POSITIVISM

Пуховська А.С.,

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри теорії держави і права

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

У статті розглядається позитивістська доктрина права, аналізуються права і свободи людини з точки зору основних теорій позитивізму. Автор підкреслює, що юридичний позитивізм виходить з принципу розмежування права і моралі, стверджує пріоритет соціального цілого (держави, суспільства) над особистістю.

Ключові слова: права людини, юридичний позитивізм, держава, право.

В статье рассматривается позитивистская доктрина права, анализируются права и свободы человека с точки зрения основных теорий позитивизма. Автор подчеркивает, что юридический позитивизм исходит из принципа разграничения права и морали, утверждает приоритет социального целого (государства, общества) над личностью.

Ключевые слова: права человека, юридический позитивизм, государство, право.

The article discusses the positivist doctrine of law, analyzes the rights and freedoms of the individual in terms of the basic theories of positivism. The author emphasizes that legal positivism is based on the principle of the separation of law and morality, claims the priority of the social whole (state, society) over the individual.

Key words: human rights, legal positivism, the state, law.

Право і права людини – це не різні феномени, які є незалежними одне від одного, а явища одного порядку і одного типу. Права людини – це необхідний, невід’ємний і неминучий компонент будь-якого права, певний аспект виразу сутності права. Право без прав людини так само неможливе, як і права людини поза правом. Таким чином, права людини співвідносяться з правом як частина і ціле. Актуальність цієї статті продиктована тим, що проблема забезпечення прав і свобод людини постійно перебуває в центрі уваги правової науки. Необхідно констатувати той факт, що до теперішнього часу у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці ще не вироблено єдиного уявлення про право і що багато проблем, які стосуються праворозуміння, ледь чи не стали вічними. Проблемам, що торкаються інституціалізації прав і свобод людини, присвячені дослідження вчених, які знайшли відображення в монографіях і статтях Є. А. Лукашової, Н. В. Варламової, Т. Н. Радько, Н. Т. Медведєвої, С. А. Александрової, Т. Л. Живуліної, С. А. Калініної та ін. Однак, незважаючи на зусилля юристів, які були зроблені в різні періоди часу, традиційні проблеми, пов’язані з правами і свободами людини і громадянина, зокрема з їх природою, сутністю і призначенням до теперішнього моменту залишаються гострими і невирішеними. Метою цієї статті є аналіз позитивістської доктрини права в аспекті прав людини з точки зору основних теорій позитивізму.

Права людини являють собою певні норми поведінки для людини, суспільства і держави. Права людини формувалися впродовж тривалого історичного періоду в процесі соціальної діяльності людей. Обсяг прав, якими володіє індивід на різних історичних етапах, варіювався. Первісне суспільство виробило правила взаємодопомоги і взаємозахисту для виживання

людини в умовах боротьби з суворими силами природи. Ці правила поведінки отримали в науковій літературі назву «мононом», оскільки вони носили синкретичний характер і не могли ще бути класифіковані як норми релігії, моралі, звичаєвого права. Монономи закріплювали первісну рівність потестарного суспільства, яке, з одного боку, забезпечувало рівне положення всіх членів роду, але одночасно з тим підпорядковувало людину спільноті, жорстко регламентуючі всі існуючі в своїх межах зв’язки і відносини. Однак сам факт кристалізації мононом був очевидною ознакою еволюції людства [1, с. 13-15].

У результаті розпаду первісного устрою одночасно із зародженням класів виникає право. Однак формування правових систем, пов’язане з великими суспільними поділами праці і виникненням привілейованої верхівки, ще не свідчило про еволюцію ідей прав людини. Стосовно до більшості населення використовувалися насильницькі методи управління і лише представники панівного класу могли користуватися своєю свободою [2, с. 101-105]. Протагор (481-411 рр. до н.е.) вважав, що «людина – міра всіх речей». Цим твердженням давньогрецькі софісти, які приділяли значну увагу місцю і ролі індивіда у житті держави, а також правам людини в їх співвідношенні з полісним законодавством, поклали початок формуванню людського виміру в підході до політико-правових явищ. Софісти виступали з обґрунтуванням з природно-правових позицій ідеї рівності всіх людей [3, с. 5]. Помітний внесок у розвиток громадянських свобод внесли стародавні римляни, які розробили ідеї природного права. Давньоримські юристи вказували на те, що в основу природних прав людини покладається притаманна людині розумність. Під природним правом при

цьому розумілися всі значущі з точки зору розуму приписи природи [4, с. 432].

Першовідкривачем в сфері обґрунтування сутності прав людини стала Англія. У феодальний період в Англії визначені спроби обмежити права монархії, з'єднати її із станом представництвом, поступово набирають вагу в суспільстві, для монарха встановлюються правила, яких він повинен дотримуватися. Протистояння монарха, баронів і лицарів завершилося прийняттям у 1215 р. Великої хартії вільностей. Особливе місце займає ст. 39 Великої хартії, яка передбачає можливість застосування покарання до вільних не інакше як за законним вироком і за законом країни. Наступним кроком щодо законодавчого визнання прав людини став акт Habeas corpus 1678 р., який ввів поняття «належна процедура», встановив гарантії недоторканності особи, принцип презумпції невинності й інші найважливіші для захисту прав особистості положення. Актом, який закріпив компроміс між буржуазією і правлячою верхівкою землевласників і узаконив конституційну монархію в Англії, став Білль про права 1689 р. Він відвів значну роль парламенту, заборонив монарху зупиняти дію законів, стягувати податки і збори на користь корони без згоди на те членів парламенту [5, с. 283]. Англійський філософ Д. Локк трактував ідею панування права як держава, де верховним є природне право, визнаються невідчужуваними природні права і свободи індивіда і має місце поділ влади на законодавчу, виконавчу і федеративну. На думку Локка, суспільство і держава виникають на основі природного права. Природними правами є право на життя, право на свободу, право на власність і право на захист цих прав. Всі люди є рівними і незалежними, ніхто не має права завдавати шкоди життю, здоров'ю, свободі та майну інших людей [6, с. 81-84]. Французький юрист Ш. Монтеск'є здійснював дослідження ідеї поділу влади, реалізація якої є першочерговою умовою для ефективного дотримання прав людини [7, с. 350-353]. Подальший розвиток ідеалів свободи і прав людини відбувся в США. У 1776 р. була проголошена Декларація прав Вірджинії, де зазначалося, що всі люди за природою є рівною мірою вільними й незалежними і володіють певними природженими правами, яких вони не можуть позбутися і позбавити своїх нащадків. Ця Декларація стала першим державним визначенням прав людини, а значить, і першим визнанням державою значущості та незалежності окремої людини [8]. Так протягом століть у різних країнах у рамках дискусії між позитивістами і прихильниками природно-правової доктрини еволюціонували ідеї прав і свобод людини.

Назва «юридичний позитивізм» відштовхується від позитивної філософії суспільства і громадської еволюції О. Конта (1798-1857). О. Конт – засновник філософського позитивізму відомого також під назвами «соціальна фізика» і «соціологія». О. Конт у своїх політичних поглядах дотримувався консервативно-охоронної позиції. Вихід з моральної та політичної кризи суспільства він бачив у виявленні тих позитивних наукових істин, які здатні мало не самі

по собі привести людство до миру і щастя. Наукокротична віра в самодостатню перетворюючу силу наукового знання отримує у О. Конта помірно реформістське звучання. О. Конт проголошує «порядок і прогрес», соціальну солідарність, соціократію як ідеал суспільно-політичного устрою, за якого управління здійснюється відповідними для цього людьми: банкірами, промисловцями, священниками. Уявлення О. Конта про право виходить з ідей про те, що підпорядкованість моральних і суспільних явищ незмінним законам не суперечить свободі людини. Справжня свобода полягає у безперешкодному дотриманні законів, що були пізнані та відповідають певному явищу. Тому будь-яке людське право, будь-яка людська свобода є безглуздою анархією якщо вони не підкоряються певному закону; в цьому випадку вони не сприяють ніякому порядку – ані індивідуальному, ані колективному. Всі людські права за загальною згодою розумних і чесних людей повинні бути скасовані, а за людиною слід визнати тільки право виконувати свій обов'язок. Поява позитивної філософії О. Конта вплинула на виникнення юридичного позитивізму [9, с. 264-265]. Виникнення юридичного позитивізму пов'язується з першою половиною XIX ст. і процесами утвердження промислового капіталізму в країнах Західної Європи. Вирішальну роль при цьому зіграли процеси формування в найбільш розвинутих країнах національного ринку, що вимагало ліквідації пережитків середньовічного партикуляризму, розширення сфери законодавчого регулювання суспільних зв'язків і встановлення єдиного для всієї країни правопорядку. На цьому підґрунті виникли ранні концепції юридичного позитивізму, яким притаманні ідеї верховенства закону як джерела права, ототожнення правових норм з приписами державної влади. Юридичний позитивізм прийшов на зміну доктринам природного права, які займали панівне положення в європейській соціально-філософській думці XVII-XVIII ст. Основоположниками юридичного позитивізму слід вважати Т. Гоббса, І. Бентама. Т. Гоббс (1588-1679) розглядав державу в образі біблійного Левіафана – як силу, що панує над людиною, і трактував право як наказ суверена. Його концепція полягала в тому, щоб позбавити людей природних прав і свобод, наділивши такими лише державу [10, с. 432-439]. І. Бентам (1748-1832) вважав основним принципом права принцип корисності, який розуміється як забезпечення «найбільшого щастя найбільшого числа людей», що досягається за допомогою впливу законодавця на людину через страждання і задоволення в якості стимулів до належної поведінки [11, с. 7-15].

Однак початок теоретичного обґрунтування принципів юридичного позитивізму поклав учень І. Бентама – англійський юрист Дж. Остін (1790-1895). Під впливом його праць у правовій науці Англії та США сформувалася школа, що отримала назву аналітичної юриспруденції [12, с. 94]. Дж. Остін вважав, що в найбільш загальному вигляді право включає в себе сукупність «законів природи – право, дароване Богом», що є мірилом всього людського, і законів, встановлених

одними людьми для інших. Останні він поділяв на два види. Одна їх частина встановлюється наказами суверена і називається позитивним правом, інша – правилами моралі. Держава встановлює закони і через них «дарує», делегує права та покладає обов'язки на підданих. Веління і обов'язок у нього – взаємопов'язані поняття: «там, де є обов'язок, мається повеління і там, де виражено повеління, накладено обов'язок». Примус і підкорення є санкцією. Іншими словами, пояснює Дж. Остін, – повелінням чи обов'язком вважається те, що тягне за собою санкцію або примус до покори у разі невиконання. У такому значенні позитивне право – сукупність норм, створених людьми, що володіють політичним пануванням або приватними особами, що реалізують свої правомочності. У цьому розумінні право – наказ влади, обов'язковий для підлеглого під загрозою застосування санкції у разі невиконання наказу. І найкращою формою права Дж. Остін як і його вчитель І. Бентам вважав кодекси. Так як Дж. Остін стверджував, що право – це наказ суверена своїм підлеглим, тобто вимога належного поведінки, що виходить прямо чи опосередковано від особи, здійснюючої вищу суверенну владу в рамках певного політичного співтовариства. Звідси неминуче впливає суто символічні (похідний від волі суверена) характер прав людини. Вони розглядаються як поведінкові можливості, надані людині владою [9, с. 265].

Поширення юридичного позитивізму у кінці XIX ст. пов'язується із затвердженням позитивістських доктрин в правознавстві країн континентальної Європи. В цей же період відроджується позитивізм в Росії. У XX ст. в межах юридичного позитивізму виникає ряд нових учень і шкіл. Основними серед них стали школа нормативізму і лінгвістична теорія права. Засновником нормативістської школи був Ганс Кельзен (1881-1973). Його основна праця «Чиста теорія права» є теорією позитивного права взагалі, а не будь-якого конкретного правопорядку. Воно називається «чистим» тому що пов'язується з його юридичним (нормативним) змістом і «очищує предмет, який пізнається, від усього, що не є правом в прямому сенсі». Його цікавить тільки юридичний (нормативний) зміст права. Таким чином, предметом вивчення теорії права за Кельзеном є законодавчі норми, правопорядок, відносини між різними правопорядками. Право Кельзен визначає як «нормативний примусовий порядок», як «систему норм, що регулюють людську поведінку», здійснюваних у примусовому порядку (на відміну від релігії, моралі). Норма, що являє собою підставу дійсності іншої норми, є по відношенню до неї вищою нормою». Згідно до ідей Кельзена, право в межах національних правових системах узгоджені між собою і утворюють сувору ієрархію у вигляді піраміди норм. На вершині цієї піраміди знаходиться основна норма – загальне джерело всіх норм. Нижче слідує загальні норми (закони, урядові норми, нижчих органів влади і т. п.), встановлені в законодавчому порядку або шляхом звичаю. Норма – це зміст акту, який наказує, дозволяє або уповноважує певну по-

ведінку. Нарешті, в основі піраміди норм її останній щабель складають індивідуальні норми, створювані судовими та адміністративними органами при вирішенні конкретних справ. «Всі норми, дійсність яких можна вивести з однієї і тієї ж основної норми, утворюють систему норм, нормативний порядок». Сутність основної норми повинна усвідомлюватися як норма, безпосередньо пов'язана з конституцією, прийнятою в державі, і співвідноситься із створеним відповідно до конституції правопорядком. Значення основної норми зводиться до формули: «Повинні вести себе так, як наказує конституція». Вона надає нашим уявленням про легітимність існуючого правопорядку логічно завершеної форми. Отже, в теорії Кельзена поняття права охоплює не тільки загальнообов'язкові норми, встановлені державною владою, але і процес їх реалізації на практиці. «Застосування права є також і створення права», – підкреслював теоретик нормативізму. Тим самим він модифікував юридичний позитивізм. Г. Кельзен вважав, що держава не може бути вдруге по відношенню до права, так як воно є втіленням правопорядку. Наслідком цього позитивістського підходу до співвідношення права і держави, трактування права як продукту суверенної державної влади, права людини розглядалися як «дар» держави. [13, с. 67-69]. Згідно концепції Г.Л. Харта право являє собою особливу систему первинних і вторинних правил. Первинними є такі правила, які безпосередньо створюють для членів суспільства конкретні права та обов'язки. Вторинні норми мають по відношенню до них «обслуговуючий» характер: вони встановлюють, які саме правила мають в даному суспільстві юридичну силу, визначають порядок їх прийняття, реалізації і скасування. Правова норма діє зовсім не завдяки загрози або фактичному примусу, як вважав Дж. Остін, а забезпечується авторитетом тієї особи, від якої вона виходить, що, у свою чергу, може бути обумовлено тільки іншою нормою, вже існуючої в якості обов'язкової. Таким чином, у розумінні Г. Л. Харта основною властивістю права є наявність фундаментальної «норми визнання», яка і дає критерій того, що є правом у даному суспільстві. Таким чином, позитивістські трактування прав людини Дж. Остін, Г. Кельзен і Г. Л. Харт обґрунтовують у якості принципу суспільного устрою влади і підпорядкування в рамках встановленої системи. Вони стверджують пріоритет соціального цілого (держави, суспільства) над особистістю [14, с. 44-46].

Між тим, зовнішній вираз права є різноманітним. Воно постає перед нами і у вигляді норм, зафіксованих у тих чи інших юридичних текстах, і у вигляді правил, яких дотримуються люди, вступаючи у відносини між собою (правовідносини), і у вигляді відображення цих правил і норм у свідомості учасників правовідносин (правосвідомість). Теоретичному мисленню завжди притаманне прагнення редукувати освоєний емпіричний матеріал, звести все різноманіття зовнішніх проявів досліджуваного об'єкта до певної загальної основи. Юридичний позитивізм не виробив єдиного уявлення про таку першооснову

права, звідси множинність його юридико – позитивістських трактувань.

Найяскравішими представниками соціологічного позитивізму або родоначальниками соціології права були такі відомі юристи кінця XIX початку XX ст. як Р. Ієринг, Л. Гумплович, С.А. Муромцев, М.М. Ковалевський. Прихильники соціологічного позитивізму вважають першоосною права правовідносини. З їх точки зору право – реальний порядок суспільних відносин. Закон з більшою чи меншою адекватністю фіксує правила, яких люди дотримуються у своїх взаєминах і втілюється у життя лише за умови реалізації в них. Право і його загальнообов'язковість походять не від держави, а від суспільства. При цьому деякі прихильники соціологічного позитивізму відстоювали ідеї правового плюралізму, визнаючи існування поряд з державним правом і так званого соціального права – правових систем, що виробляються і підтримуються різними соціальними структурами, тобто, по суті, заперечували роль права як засобу конституювання єдиного (загальнообов'язкового) соціального порядку.

Антропологічний позитивізм, який тісно переплітається із соціологічним, в якості форми зовнішнього виразу права абсолютизує правосвідомість. У даному випадку право вважається таким, що належить до світу людської психіки і для його вивчення слід зосередити увагу на дослідженні психічних переживань людини, її почуттів, уявлень, емоцій, волі і т.п. Найбільшою антрополого – позитивістської концепцією є психологічна теорія права Л. Петражицького, у якій він відкидає погляди на право як на норми, юридичну практику або втілення певних ідеалів та принципів. Вчений вважав, що право розглядається виключно як прояв правосвідомості, явище людської психіки, на яку впливають різні фактори, в тому числі законодавство. У центрі уваги Л. Петражицького питання про розмежування права і моралі, засноване на поділі емоцій на імперативні, атрибутивні і імперативно – атрибутивні. Імперативні емоції – це уявлення про свої обов'язки, що й становить зміст моралі. Головним для права є атрибутивні емоції усвідомлення своїх прав.

Легістський позитивізм ототожнює право із законом, розуміючи його широко як будь-який акт, що містить офіційно встановлені і забезпечені державним примусом правила поведінки. Джерело права і його обов'язкова сила при цьому вбачається в державі, а саме право визначається як продукт і функція державної влади (класичний або етатистський позитивізм) [15, с. 158].

Незважаючи на різноманітність позитивістських інтерпретацій права всі вони єдині в головному: специфіка права вбачається не в змісті його норм, а в їх примусовості, незалежно від того, чим вона забезпечується: державною владою, соціальним визнанням, психічним переживанням.

Що стосується радянського періоду, то в ньому чітко втілюється теорія Дж. Остіна, який стверджував, що право – це наказ суверена своїм підлеглим, тобто вимога належної поведінки, що виходить від

особи, яка здійснює вищу суверенну владу в рамках певного політичного співтовариства (легізм). Марксистська теорія права офіційно визнавалася в СРСР як єдино вірна, і відступ від неї вважався псевдонауковим. Під правом розуміється сукупність загальнообов'язкових норм, встановлених або санкціонованих державою, що виражають волю та інтереси панівного класу та визначаються матеріальними умовами його життя. Фактично право – це воля панівного класу, виражена через державу. Держава розуміється як політична організація пануючого в суспільстві класу, як організація класового насильства. Марксистська теорія заперечує природні права людини. Не існує прав людини взагалі, є буржуазні права і свободи, які охороняють приватну власність і дозволяють власникам засобів виробництва експлуатувати найману працю, є також і права трудового народу в соціалістичній державі, що гарантують трудящим безкоштовне отримання від суспільства необхідних соціальних благ. Марксизм заперечує правову свободу і приватну власність як непотрібні класу найманих робітників і замінює їх зрівняльним розподілом усупільненого національного доходу. Таким чином в радянський період цілі класи і верстви суспільства були позбавлені не лише політичних, а й невід'ємних цивільних прав, таких як право на життя, особисту недоторканність, власність. Були відкинута гарантії недоторканості особи, принципи презумпції невинуватості і багато інших. Наслідком цього стало нехтування загальнолюдських цінностей: принципу універсальності прав людини, загальної рівності, гідності особистості, справедливості, права на свободу особистий вибір і самовизначення, захист від свавілля влади. Становище з правами людини можна простежити за радянськими конституціями. Основу Конституції РРФСР 1918 р. склала Декларація прав трудящого і експлуатованого народу. Ця Конституція мала класовий характер. У ній були законодавчо закріплені диктатура пролетаріату і встановлення державної влади у формі Рад. Земля оголошувалася загальнонародним надбанням. Всі ліси, надра і води, весь живий і мертвий інвентар, зразкові помістя і сільськогосподарські підприємства були оголошені національним надбанням. Перша Конституція 1918 р. закріплювала насильницьке знищення приватної власності [16]. Конституція СРСР 1924 р. нормативно оформила добровільне об'єднання республік в єдину державу. Основу її склала Декларація про утворення Союзу РСР і Договір про утворення Союзу РСР. Декларація проголошувала принципи добровільності об'єднання, рівноправності республік і їх право вільного виходу із союзу. Договір визначав систему союзних органів влади, їх компетенцію і взаємовідносини з республіканськими управлінськими структурами [17]. Конституція РРФСР 1925 р. в значній мірі дублювала Конституцію 1918 р., хоча мала певні новації у структурі та змісті. У ст. 1 Конституції РРФСР 1925 говорилося, що вона виходить з названої Декларації трудящого і експлуатованого народу від 13 січня 1918 р. і з основних засад Конституції 1918 р. і має своїм завданням гаранту-

вати диктатуру пролетаріату з метою придушення буржуазії, знищення експлуатації людини людиною і здійснення комунізму [18].

Відповідно до Конституції СРСР 1936 р. соціальною основою держави декларувалася як союз робітників і селян при збереженні диктатури пролетаріату. Громадянам СРСР гарантувалися права на працю, відпочинок, освіту, матеріальне забезпечення в старості. Праця оголошувалася обов'язком кожного здатного до нього громадянина за принципом: «Хто не працює, той не їсть». Проголошувалася свобода відправлення релігійних культів і одночасно – свобода антирелігійної пропаганди [19]. У Конституції 1936 р було вміщено виразний пріоритет соціально-економічних (загальнодержавних) прав над тими, які прийнято вважати природними і невід'ємними, тобто, прав конкретної людини. Формально зафіксувавши ряд політичних прав (свобода слова, друку, зборів і мітингів, вуличних походів і демонстрацій), Конституція 1936 обмовила можливість їх використання «відповідно до інтересів трудящих». Деякі з прав людини в цій Конституції взагалі були відсутні навіть формально (наприклад, свобода пересування, не кажучи вже про право приватної власності). Основний акцент був зроблений не на простір свободи людини, а на «опіку держави». Ліберальні цінності, ворожі радянській державі і практично невластиві російському менталітету, не згадувалися навіть на рівні декларації [20, с. 220-221]. Такі уявлення про права людини ґрунтувалися на тому, що в радянському праві не існувало протиставлення держави і особистості як рівноцінних величин. У радянському праві відповідно до його комуністичних засад інтереси особистості займають підлегле державі положення. Теорія октройованих прав знаходить своє вираження в марксистській концепції правового статусу індивіду. Вона ставить акцент на правах громадянина, відкидаючи поняття природних, вроджених прав людини. Людина стає засобом досягнення цілей, що стоять перед державою; вона повинна бути цілком підпорядкованою владі, яка не знає над собою сили закону та утримує своє панування за допомогою насильства. Ця політична система поглинає особистість, обмежує її права і свободи на користь соціалістичної держави. Це реалізація системостриєнського підходу в його найвищому вираженні; держава – первинна, людина – об'єкт державного впливу [21, с. 128-130]. Права і свободи особи, громадських спілок та суспільства в цілому з позиції такого підходу позбавляються об'єктивного і самостійного сенсу і виявляються дарованими «зверху» благами. Так само на розсуд володарюючих ці «блага» можуть забиратися назад. Позитивісти заперечують існування природного права, природжених і невідчужуваних прав людини і вважають, що права людини, їх обсяг і зміст визначаються державою. Дотримуючись логіки свого підходу, позитивісти виходять з пріоритету інституціоналізації гарантій че-

рез державне право, інакше кажучи, в житті все має бути так, як наказує законодавець. Це необхідно для стабільності правової системи та держави, а стабільність сприяє безпеці більшості людей і в кінцевому підсумку стає головною гарантією їх прав. З цього випливає, що природне право позбавляється сили закону, характеру вищого права не в моральному, а в юридичному сенсі не визнаються його претензії на те, щоб бути реально діючим правом, оскільки людина не має прав поза суспільства і держави, вона може їх отримати в державі лише завдяки визнанню концепції прав людини, але це визнання завжди залишиться крихким, бо воно залежить від волі і гарантій держави.

Сучасна юридична наука перебуває у пошуках нової концепції розвитку пострадянської юриспруденції і потребує дослідження та обґрунтування теоретичних проблем держави і права. Складність пошуку нової концепції полягає в тому, що до цих пір незрозуміло, на який філософії після «єдино вірної марксистсько – ленінської теорії», на основі ідей і теорій яких наукових шкіл та напрямів повинні розроблятися проблеми вітчизняного права і держави. Наразі відношення сучасних юристів до позитивної теорії права змінюється у зв'язку з чим професор В. С. Нерсисянц розробив і запропонував нову концепцію права лібертарно-юридичну, яка відрізняється від легізму (позитивізму) та юснатуралізму. Ця концепція містить в собі все юридично значуще і важливе, наявне у двох попередніх підходах і це повинно сприяти більш успішній розробці актуальних проблем юридичної науки прихильниками різних підходів і шкіл. Лібертарно-юридична концепція полягає в розрізненні права і закону, і обґрунтовує розуміння права як загальної форми і рівної норми (міри) свободи індивіду [22, с. 321]. Професор М. Н. Марченко бачить подальший розвиток правової теорії в нашій країні в «органічному поєднанні життєво важливих і практично значущих положень теорії природного і позитивного права, в послідовному наповненні змісту позитивного права духом і принципами природного права». Вчений вважає, що кінцевим результатом такого поєднання може стати в найближчому майбутньому теорія «м'якого позитивізму» [23, с. 7].

У рамках позитивістського типу праворозуміння права людини визначаються як формально визначені, юридично гарантовані можливості користуватися соціальними благами у визначеній законом сфері, офіційна міра можливої поведінки. Тобто юридико-позитивна концепція правової держави, соціальна концепція правового статусу особи в тій чи іншій мірі засновані на теорії дарованих прав, пов'язані системостриєнським розумінням ролі держави стосовно індивіда. Таким чином, позитивістська тенденція виявляється у переважній увазі до тих прав людини, обсяг і зміст яких чітко визначені законодавцем за допомогою конституювання їх у позитивних правових нормах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права человека : учебник для вузов [под. ред. член-корр. РАН, док. юр. наук Е. А. Лукашевой]. – М. : НОРМА–ИНФРА, 2000 г. – 573 с.
2. Д. Реале, Д. Антисери. Западная философия от истоков до наших дней: в 4 т. [пер. с итальянского С. А. Мальцевой]. – С.-Петербург : Петрополис, 1997. Т. 4. От романтизма до наших дней. – 880 с.
3. Нерсесянц В.С. История идей правовой государственности. – М. : Изд.-во РАН, Ин-т госуд. и права академич. правового ун-та, 1993. – 16 с.
4. Нерсесянц В.С. Философия права : учебник для вузов. – М. : ИНФРА–НОРМА, 1997. – 627 с.
5. История государства и права : словарь-справочник [под ред. М. И. Сизикова]. – М. : Юрид. лит., 1997. – 304 с.
6. Нарский И. С. Западно-европейская философия XVIII века. – М.: «ВЫСШАЯ ШКОЛА», 1973. – 302 с.
7. Монтескье Ш. Избранные произведения. [под ред. М. П. Баскина]. – М. : Госполитиздат, 1962. – 799 с.
8. Головастикова А. Н., Грудцына Л. Ю. Права Человека: Эволюция развития. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : aasp.ru/info/articles/1/112.html
9. Демиденко Г. Г. История учений о праве и государстве : курс лекций – 2-е изд. / Г. Г. Демиденко. – Х. : Право, 2008. – 432 с.
10. Антисери Д. и Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: в 4 т. [пер. с итальянского С. А. Мальцевой]. – С.-Петербург : Пневма, 2002. Т. 3 : От возрождения до Канта. – 880 с.
11. Бентам И. Введение в основание нравственности и законодательства. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 1998. – 415 с.
12. Философия права. Курс лекций : учебное пособие: в 2 т. Т. 1 / С. Н. Бабурин, А. Г. Бережнов, Е. А. Воротилин и др. ; [под ред. М. Н. Марченко]. – М. : Проспект, 2011. – 552 с.
13. Чистое учение о праве Ганса Кельзена : сборник переводов – 2 вып. /пер. С. В. Лезова / [под ред. В. Н. Кудрявцева, Н. Н. Разумович]. – М. : Отдел государства и права, 1988. – 213 с.
14. Дворкин Р. О правах всерьёз / [пер. с англ. Л. Б. Макеева]. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 2004. – 392 с.
15. Варламова Н. В. Юридический позитивизм и права человека // *Общественные науки и современность*. – 2008. – № 1. – С. 156-166.
16. Конституция 1918 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1918.htm#1#1>.
17. Конституция 1924 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : wordweb.ru/hist_gos/06_03.htm.
18. Конституция 1925 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : newinspire.ru/3/31/87-osobennosti...
19. Конституция 1936 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : tarasel.narod.ru/konst1936.htm.
20. Алексеев С. С. Философия права. – М. : Издательство НОРМА, 1999. – 329 с.
21. Пашуканис Е. Б. Избранные произведения по общей теории права и государства / Е. Б. Пашуканис. – М. : Наука, 1980. – 271 с.
22. Нерсесянц В. С. Философия права : учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – М. : Издательская группа НОРМА–ИНФРА, 1998. – 652 с.
23. Радько Т. Н., Медведева Н. Т. Позитивизм как наследие и перспектива развития права России // *Государство и право*. – 2005. – № 3. – С. 5-12.